

Ανώτερη η πνευματική δύναμη από τη σωματική ρώμη! (Κωνσταντίνα Γογγάκη, Επ. Καθηγήτρια Παν/μίου Αθηνών)

/ [Πεμπουσία](#)

Ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος (570 - 475 π.Χ.), προσωκρατικός φιλόσοφος της Ελεατικής σχολής, είναι ένας πλανόδιος ραψωδός, που περιπλανήθηκε επί πολλά χρόνια στη δυτική Μεσόγειο και κατέληξε στην Ελέα της Κάτω Ιταλίας. Ο Ξενοφάνης αντιμετώπισε τη ζωή με το οξυδερκές του πνεύμα, επικρίνοντας όποιες θεωρίες και ήθη της εποχής του θεωρούσε ξεπερασμένα.

Οι ελεγείες και τα αποσπάσματα που διασώζονται από τα σκωπτικά του ποιήματα υπό τον τίτλο «Σίλλοι» φανερώνουν ένα μυαλό ρηξικέλευθο και ιδιαίτερα νεωτεριστικό, δημιούργημα ασφαλώς της Ιωνίας, που κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ. είχε γίνει η κοιτίδα της φιλοσοφίας και της επιστήμης. Ο ίδιος εξελίσσεται σε έναν κριτικό στοχαστή υψηλού επιπέδου, με ανθρωπιστική ηθική αντίληψη.[\[1\]](#) Μάλιστα ο Karl R. Popper, στο έργο του *Ο κόσμος του Παρμενίδη* του αφιερώνει το Δοκίμιο

με τίτλο «Ο Άγνωστος Ξενοφάνης. Μια απόπειρα αποκατάστασης της σπουδαιότητάς του», υποστηρίζοντας ότι ο Ξενοφάνης βρίσκεται πολύ κοντά στο σημείο να είναι προάγγελος και δυναμικός εκπρόσωπος των κύριων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού.[\[2\]](#)

Ο Ξενοφάνης εναντιώνεται στον πολυθεϊσμό, δίνοντας ο ίδιος μια μονοθεϊστική θεωρία για τη θεότητα.[\[3\]](#) Υποστηρίζει τη λογική της υπέρτατης δύναμης, η οποία τον οδηγεί: α) στην απόρριψη του ανθρωπομορφισμού που εκφράζεται από τον Όμηρο και τον Ησίοδο, β) στην ανακάλυψη του μονοθεϊσμού, και, τελικά, γ) στη διάραση ότι ο Θεός δεν είναι όμοιος στο σώμα και στη διάνοια με τον άνθρωπο (Απ. 10-14). Η εντελώς νέα αυτή θεωρία εμφανίστηκε στον Ξενοφάνη, σύμφωνα με τον Karl Popper, ως λύση του μεγαλύτερου απ' όλα τα προβλήματα, που ήταν το πρόβλημα του σύμπαντος,[\[4\]](#) δηλαδή ως αποκάλυψη για το πρόβλημα του κοσμικού σύμπαντος. Η πνευματικότητα του ανώτατου Όντος, το οποίο βρίσκεται μέσα σε όλη τη φύση, είναι κατά τον Ξενοφάνη η ίδια η φύση, και είναι τόσο επιβλητική, που και μόνο με την πνευματική της δύναμη συνταράζει το σύμπαν (Απ. 21 D).[\[5\]](#)

Ο Ξενοφάνης, μεταξύ άλλων, εναντιώνεται και σ' εκείνους που παραδέχονται τις μαντικές θεωρίες, ενώ κοροϊδεύει τους Ορφικούς και τους Πυθαγορείους για την μετεμψύχωσης (Απ. 7).[\[6\]](#) Ούτε οι βακχιαστικοί εξωφρενισμοί των πιστών του Διονύσου (Απ. 17), ούτε ο θαυματοποιός Επιμενίδης (Απ. 20) δεν ξεφεύγουν από «το υπέροχο πείραγμα του φωτεινού αυτού μυαλού, του κλεισμένου στον εαυτό του χαρακτήρα» κατά τους Τσέλλερ-Νέστλε.[\[7\]](#) Το ακονισμένο του μάτι έχει παρατηρήσει κάθε αξιοσημείωτο από τις χώρες που περνούσε, τις διαφορές που παρουσίαζαν τα ήθη των λαών, τις φυσικές τους ιδιορρυθμίες, ακόμη και τα απολιθώματα των θαλάσσιων ζώων στις Συρακούσες, τη Μάλτα και το Φάρο. Από τα ευρήματα αυτά εξάγονται σπουδαία συμπεράσματα, ενώ διατυπώνει θεωρίες που επεκτείνονται σε πολλούς τομείς, δείχνοντας την «πολυμάθειά» του, για την οποία τον κατηγορεί ο σύγχρονος αλλά νεότερός του Ηράκλειτος (Απ. 40).[\[8\]](#)

Παρατήρηση: το παρόν άρθρο είναι το πρώτο μέρος του κειμένου της ομιλίας της κ. Κωνσταντίνας Γογγάκη, Επίκουρης Καθηγήτριας του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με τίτλο «Η υπεροχή της πνευματικής δύναμης έναντι της σωματικής ρώμης κατά τον Ξενοφάνη», στο 3ο Επιστημονικό Συνέδριο για την Προσωκρατική Φιλοσοφία με θέμα: «Προσωκρατική Φιλοσοφία: Ο Άνθρωπος, η Κοινωνία και ο Κόσμος» Τετάρτη 6 και Πέμπτη 7 Απριλίου 2016 Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Πανεπιστημιούπολη, Ζωγράφου.

[\[1\]](#) Karl R. Popper, *Ο κόσμος του Παρμενίδη. Δοκίμια για τον Προσωκρατικό Διαφωτισμό*, επιμ. Arne F. Petersen, μτφρ. Κωνσταντίνος Ν.

Πετρόπουλος, Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2002, σσ. 62, 78. Τίτλος του πρωτοτύπου: *The World of Parmenides*, 1998.

[2] Ό.π. σσ. 43-88, ιδίως 47-48, 78.

[3] Βλ. ό.π. σ. 60.

[4] Βλ. ό.π. σ. 63.

[5] Έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες για το ρήμα κραδαίνει, που χρησιμοποιεί ο Ξενοφάνης στο Απ. 1, όπως: τραντάζει, διακινεί, κυβερνά, αλλά η απόδοσή του με το ρήμα 'συνταράζει', την οποία αποδέχεται ο Walther Kranz και με παραπομπή στο βιβλίο του Karl Reinhardt, *Parmenides*, 1916, σσ. 112 κ.εξ. την χρησιμοποιεί στην 5^η έκδοση του έργου *Die Fragmente der Vorsokratiker* (DK, 1934-7), (βλ. Karl Popper, σ. 79), είναι κατά τη γνώμη μας η πιο ταιριαστή.

[6] Βλ. Τσέλλερ-Νέστλε, *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, μτφρ. Χαράλαμπος Θεοδωρίδης, *Εστία*, Αθήνα 1980, έκδ. 13^η, σ. 52, Γιάννη Κορδάτου, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972, 5^η έκδ., σ. 121.

[7] Τσέλλερ-Νέστλε, σ. 52.

[8] Ό.π. σ. 51.